

İNGİLİZ HUKUK SOSYOLOJİSİNDE EKSOGAMİ NAZARİYELERİ

Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU

İster örf ve âdet hukukunun yurdu olmasını sebep gösterelim, ister XIX. uncu asrın en büyük müstemlekeci, bu yüzden iptidai halklarla en çok temasta bulunmak imkânlarına sahip devleti olmasını gözönüne alalım: İngiliz sosyolojisi, muhtelif hukukî hâdiselerin etnografyası bakımından çok kuvvetli, malzemece çok yüklü bulunmaktadır. Bu kuvvetlilik yalnız tecrübenin verdiklerinde değil, bu verdiklerin izahında da görülüyor. İşte asrımızın büyük sosyologları arasında yer alan İngiliz Frazer ile Westermarck gerek folklorik ve etnografik malzeme, gerek bu malzeme kullanma itibarile önsafta gelmektedirler.

III. — Frazer nazariyesi:

Bundan evvel neşrettiğimiz bir araştırmada dediğimiz gibi bir kısım eksogami nazariyelerinin aldandığı nokta, totemli soplalarla, soydaşlık bağının içinde teessüs ettiği aşırı zümrelerin «dışarıdan evlenme» kaidelerini birbirine karıştırmalarıdır. İlk evlenme yasağı, totem zümrelerine, klanlara aittir. Bütün klan kendisini bir totemden, müsterek bir atadan gelmiş farzettığı için aralarında evlenme yasaktır. Nazariyelerinden bilâhare bahsedeceğimiz Durkheim ve Gökalp'a göre sonradan bir kabile içinde kaynaşan klanlar, aralarında «içeriden evlenme» yi tatbik edebilirler. Nitekim iptidai cemiyetin en mükemmel ve elverişli nümunelerini besleyen Avusturalya yerlilerinde bir kabile içindeki sınıflar ve zümreler içinde evlenme mümkündür.

İşte İngiliz sosyoloğu ve folkloristi Frazer, bir kabile içinde sınıfların ve zümrelerin aralarında görülen evlenme yasağından hareket ediyor: Ona göre klan içinde evlenme, ilkin iki, sonra dört, nihayet sekiz sınıflı bir sistem halinde müşahede olunmaktadır. Demek ki klan içinde üç defa bölünme vaki oldu, her defasında kendilerile evlenilebilecek erkek ve kadınların sayısı çoğaldı. Fakat bu bölünme, cemiyetin içindeki mihaniki bir değişikliğin eseri midir? Yoksa bir nevi iptidai zümre ideolojisi, fayda ve lüzum fikri, evlenme etrafındaki iptidai âdetler hukukuna istikamet mi vermiştir?

Frazer'in kanaati, bu son ikinci şekle mütemayildir: «Cemaatin her müteakip ikiye bölünmesinin düşünülerek, yakın akraba arasında birleşmelere mâni olmak için tesis edilmiş olduğunu muhtemel bir hakikat olarak farzedebiliriz. İlk nazarda o kadar karışık ve o derece etrafı ile tanzim edilmiş gözükken bir sistemi bütün teferrüatı ile başka bir tarzda izah, mümkün değil gibi gözüküyor. Avusturalya yerlilerinin eksogami sınıflarından daha sarîh olarak hiç bir beşerî müessesenin düşünceye dayanan bir irade damgasını taşımadığını iddia eylemek ifrata varmak değildir... İptidai müesseselerin tarihinden insanların irade ve hedeflerini hazf eylemek için ilim namına vuku bulan teşebbüsler Avusturalya yerlilerinin izdivaç sistemleriyle meşgul olmağa başlayınca feci surette iflâs ederler [1].» Görülüyor ki içtimaî ve hukukî hâdiselerin teşekkülünde «gaiyet - finalité» güden bir ahlâk ve hukuk sosyolojisi ile karşılaşılıyor.

Franzer'e göre, faraziye olarak iptidai cemiyet, başlangıçta kayıtsız bir cinsî hayat yaşamaktadır [2]. İlk eksogami kaidesi, cemaat içinde en zeki olanların «zihninde aynı kandan bulunanlarla birleşmelerine, bilhassa hemşireler, biraderler ve analar oğulların birleşmesine karşı derin bir istikrahın büyümeğe olduğu bir hal» mevcuttur. Fakat iptidai cemiyette, bizim âşına olduğumuz aile inzibatı henüz kurulmamış gibidir. Ana ve oğlun, kardeşlerin birbirlerini tanımadan münasebette bulunmaları muhtemeldir. Sonra her hangi bir erkek, her hangi bir kadının, uzaktan, yakından kendisine akraba olup olmadığını düşünecek, bunu hesap edecek kadar endişeli değildir. Hâkim bir adam o zaman cemiyeti ikiye böldü. Akrabalık yalnız ana tarafından olduğundan, çocuklar hep anaya ait oldu. Her hangi bir kadın karşısında onun kendi bölümünden mi, yoksa ikinci bölümden mi olduğunu göremez, sorup öğrenmesi, iptidai için kâfidir. Şecere düşünmek zahmetinden bu suretle kurtulmuş olur.

[1] Bk. İlahiyat Fakültesi Mecmuası, 1926. Cilt: I, Alle ve semiyenin menseleri (Türk sosyoloğu merhum M. İzzet tarafından Türkçeye çevrilmiş olan bu eser, İlahiyat Fakültesi mecmuasının I inci cildinin 1, 2, 3 ve 4 üncü sayılarında intişar etmiştir. Biz doğrudan doğruya Frazer'den değil, bu tercümeden istifade ediyoruz.)

[2] Bununla beraber müellifi bu farazyenin hiç bir reel esas olmayacağını ilâve ediyor: «Şunu ihtar edelim ki sureti mutlakada serbest cinsî münasebattan müshahedelere dayanarak değil, faraziye olarak bahsediyoruz. Bir insan ırkının bunu edvârı tarihiyede tatbik eylemiş olduğuna dair malûm olan bir delil yoktur. Buna dair ileri sürülen delillerin hepsi müphem, kuvvetsiz ve yanlış malûmata müstenit gözüküyor. Bu delillerden hiç birisi derinleştirilmiş bir ilmi taharriye mukavemet edememiştir.» Faraza bu meselede Morgan ile, Westermarek ile birleştiğini de söylemektedir. Kz. Sayı: 4, sf. 216.

İşte kardeşler arasında, ana ile çocuklar arasında fücür ve evlenme yasaklığı bu suretle teessüs etmiştir. Fakat içtimaî gaiyet henüz yerine gelmemiştir. Akrabalık ana tarafından olduğundan baba çocuklarile, erkek kaynanasile fücürda bulunabilir. Yahut akrabalık baba tarafından ise ana çocuklarile, kadın kaynatasile gayri meşru münasebete girebilir.

İki sınıflı eksogamiyi yapan tecrübeli, zeki insanlar bu vaziyet karşısında hayret ve müşkülât içinde kaldılar. Bir bölüm içinde batınlar çoğalınca başka başka batınlar arasında evlenme yasaklığının çok mânası kalmadığı görüldü. Yeni bir hukukî islâhat yapmak lâzımgeldi. Her sınıf ayrıca iki sınıfa daha bölündü. Şu halde bütün bir cemiyet, biri diğerinden kadın, erkek alabilecek dört sınıftan ibaret oldu: Ana ve çocukları artık aynı sınıftan değildir. Çocuk babanın evvelce kadın alamıyacağı bir sınıftan sayılmaktadır. Bu suretle iki sınıfın izale edemediği fenalık, dört sınıf ihdası usulü ile ortadan kaldırılmış oluyor.

İptidaî cemiyetin bir gaiyet mahsulü olan bu eksogami kaidesinin bu suretle teessüs ettiğini beyan eden *Frazer*, sistemini daha ileriye götürüyor: Dört sınıf bölümü sekize çıkacaktır. «Öyle gözüküyor ki bunun sebebinin dayı ve halazadeler arasındaki izdivaca karşı artmakta olan bir istikrahta aramak lâzımdır.» Kısaca başlangıçtaki kayıtsız cinsi hayat yerine, bu üç sınıflı eksogami kaidesi geçti. «Bu üç sistem, her biri umumî efkâr ve ahlâkın gitgide artan mütalebatına tevafuk eylemekten âciz addolundukça, bir mütezayit muaddeliyet silsilesi halinde yekdiğerini takip ediyorlar. Şüphe yok ki fikir, iptidaî vasatın fevkine yükselen bir hikmet ve maharet sahibi bazıları sulta ile arkadaşlarını bu umdeyi mevkii tatbika koymağa ikna eylediler. Fakat aynı zamanda plânın, cemaat dahilinde kendilerini mer'î kılacak bir muayyen içtimaî teşkilât kabul edilmekten çok evvel büyümüş olan ve doğru, ahlâka muvafık hareket tarzları tayin eden bazı umumî ihtiyaca tevafuk eylemesi lâzımgeliyordu... Evvelce işaret ettiğim gibi, tarihin heyeti mecmuasında Avusturalya yerlilerinin aksogami sistemlerinden fazla meş'ur bir hedefin ve temelli bir fikrin damgasını daha sarîh olarak taşımakta olan bir diğer beşeri müessese bulmak müşküldür.»

Fakat iptidaî cemiyetteki bu akıllı adamların vazeylediği kaideye sebep nedir? *Frazer* ilk zamanlarda fücürün erkek ve kadına zarar vereceği fikrine dayanmakta idi. Fakat insan nev'inde böyle bir zararın vücuda gelebileceği fikri pek ince mülâhazalara muhtaçtır. *Darwin* gösteriyor ki bu zarar, ancak uzak torunlarda başgösterir [3]. Kaldı ki iptidaî

[3] Bizzat *Frazer*, *Darwin*'den şu sözleri naklediyor: «Kandaşlar arasında en sıkı birleşmelerin fena neticeleri güç keşfolunur. Zira bunlar yavaş yavaş teraküm-

cemiyetler, çocuk ve ana arasında eser ve illet münasebetini bilmezler. Frazer kendisini tenkit edenler karşısında boyun eğerek nazariyesine pek saplanmıyor: «Zira, diyor, yakın akraba arasında cinsi münasebetlerin faillerine muzır olacağına vahşilerin kani olduklarını gösteren deliller pek azdır. Vakiya Navaho'lar, kendi klanlarından karılarıyla evlenirlerse kemiklerinin kuruyacağını ve öleceklerini zannediyorlar. Baganda'lar, aynı klandan bir erkek ve bir kadın evlenirse — karabetlerini bilmedikleri takdirde tesadüfen bunun vaki olması mümkündür — ve eğer fücür rabitası kat edilmezse onların uzuvlarındaki titremelerden, bütün vücutlarında yaralardan muztarip olacaklarına ve nihayet bu yüzden öleceklerine kanidirler.» *Frazer*, bu zarar fikrinden vazgeçmekle beraber, onun esasını teşkil eden itikattan ayrılamıyor. Her halde içtimai zümrede fücürün kötülüğüne dair bir inanış vardır. Bu yalnız, fücür ile alâkadar kimseler hakkında olsaydı, cemiyetin meselâ idam gibi ağır cezalar düşünmemesi lâzımdı Madem ki bu gibi cezalar düşünüyor, cezanın cürmün büyüklüğü ile alâkadar olması gerektir. Bu da fücürün, alâkadar erkek ve kadın arasında değil, bütün cemiyet için zararlı olduğu kanaatidir. Fücürün, içten evlenmenin yasaklığını icap ettiren içtimai kötülük şu idi: «Zannolunuyordu ki yakın akraba arasında birleşmeler aşiretin karılarını kısır yapıyor, herkesin tegaddi edebilmesini tehlikeye sokuyor, zira yenebilecek hayvan ve nebatların teksirine mâni oluyordu. Hulâsa fücür kadınların hayvanların, nebatların semere vermemelerini intaç ediyordu. Filvaki bu itikat, dünyanın muhtelif mıntakalarında müteaddit ırklarda mevcuttur gibi gözüküyor. Sureti umumiyede zinanın ve bilhassa fücürün mahsulleri mahvettiği kanaati Malez ahalide ve onların Hindi - Çinli akrabalarında mebzulen bulunur. Garbî Afrikanın bazı yerlilerinde de kökleşmiştir. Fücürün kadınlar, hayvanatı ehliye, mahsulât üzerine muzır tesirlerine mümasil itikatların samilerde ve eski Yunan, Lâtin, İrlanda kavimleri dahil olmak üzere kadim ârilerde mevcut olduğuna inanmak için sebepler vardır.»

Görülüyor ki *Frazer*, burada biyolojik bir zarar fikrinden ayrılarak batıl itikada müstenit bir zarar fikrine temayül ediyor. Fakat fücürün hayvana ve ekine zarar vermesi için, ilk cemiyetin çiftçi ve çoban olması lâzımdı. Bu ise nisbî bir medeniyet derecesini icap ettirir. Ne diyelim?

eder ve nevilere göre dereceleri muhtelifdir. Halbuki ayrı cinsten olanların çiftleşmesiyle elde edilen iyi neticeler ilk andan itibaren tezahür eder.» Diğer taraftan insan nesilleri, hayvan nesilleri gibi kısa sürmez. Oldukça uzun bir zaman ister, İptidal cemiyetlerin bu uzun süren nesilleri takip edebilmeleri için onları derin bir basiret ile mücehhez addetmek lâzım değil midir?»

İngiliz içtimaiyatçısı burada bir müşkülün bulunduğunu, buna rağmen bu batıl itikadın mevcudiyetini kabul mümkün olduğunu, başka bir faraziyenin yapılamayacağını söylüyor. İptidailerin fücürdan istikrah ettikleri bir vakıadır. İstikrah edilen şey gerçekten de fena ve çirkin idi. Frazer bu mesele hakkındaki denemesini felsefî bir mülâhaza ile bitiriyor: «Bu şekilde hareket etmekle bu zavallı vahşiler maddî âlemde aşağı şekillerden mütemadiyen daha yüksek şekilleri çıkartan ve manevî âlemde cehaletten medeniyeti tevlit eden büyük tekâmül kuvvetinin ilcasına körcesine itaat ediyorlardı. Tarihin maskeli sihirbazı ekseriya esrarlı bir tarzda, dakik bir simya ile ıztırap potasında şer ve minnet köpüklerini hayır ve ilim altına tahvil eder. Eğer söylediklerimiz doğru ise eksogami de öü meçhul kuvvetin elinde bir alet olmuştur.»

Frazer nazariyesinin dışarıdan evlenme vakasını izah edebilmesi için bazı sorgulara cevap vermek lâzımdır. İlkin şu nokta: Eksogaminin oirinci şekli, bir klanın bütününe ait bulunur. Bir kısım Fransız içtimaiyatçılarının tâbirile buna «Klan eksogamisi» diyoruz. Bir klan içinde iki, dört, sekiz sınıflı, eksogaminin teşekkülü sonradır. O halde tecrübeli zeki adamların vücade getirdiği ilk iki sınıflı eksogamiden önce görülen bu klan eksogamisini nasıl izah edeceğiz? Klan eksogamisi bir tahmin, bir mevhome, yahut bir faraziye değil, bir vakıadır. Bilâkis, başlangıçta mutlak bir cinsi hayat serbestisi bulunduğu, bir vakıa değil, romanvari bir tasavvurdur.

Her ne kadar İngiliz sosyoloğu bu başıboş cinsi hayat faraziyesini kabul etmediğini söylüyorsa da verdiği izah, başlangıçta böyle bir faraziyenin kabul edilmesine bizi mecbur bırakmaktadır. Akli tesirin başlamasından önceki içtimai hayatın başıboş, serbest bir cinsi münasebat çağı olması kabul edilecek, bir postüla olarak serdölunacaktır. Frazer ise bir taraftan bu faraziyeyle kabule yanaşmıyor, öbür taraftan o faraziye olmaksızın hiç bir mânası kalmıyan akli tesirlerin eksogami hukukunu tesis eylediğinde ısrar ediyor.

İkinci nokta: *Frazer* Nazariyesi, bize kandaşlık ve soydaşlığa dayanan akrabalığın iptidai cemiyette mevcut olduğunu gösteriyor. Gerçi bazan «akrabalığın uzvî rabitalarının henüz tanınmamış olduğunu farz» etmekten bahsediyorsa da bu, ana düşüncesi değildir. Nazariye yakından araştırılırsa, akrabalığın temeli bakımından iptidai cemiyet ile yeni cemiyetler arasında fark kalmıyor. Halbuki ilk akrabalık, kandaşlık ve soydaşlığa değil tötemdaşlığa ve sopdaşlığa istinat etmektedir. Vakıaların yardımile diyebiliriz ki mistik, esrarlı, ve totem birliğine müstenit bir akrabalık tasavvuru, sonradan, iptidai cemiyet hayatının muayyen bir merhalesinde, kandaşlık vakıasına inzımam etmiş ve tabii bir vakıa olan

kandaşlık, içtimai ve hukukî bir ehemmiyet kazanmıştır. Başka bir ifade ile kandaşlık, kandaşlık olarak değil, içtimaileşmiş ve hukukileşmiş bir kandaşlık olarak görülüyor. Bu böyle olunca eksogami yasağını ana, baba, çocuklar, kardeşler... ilâh arasındaki cinsî birleşme istikrahına, yahut zararı görüldüğü için akli bir tedbir neticesinde ittihaz edilmiş bir karar neticesine istinat ettirmek, pek sonraki bir beşerî haleti ruhiyeyi, ilk cemiyetlere atfetmek olacaktır.

Frazer nazariyesinin, ilmi bakımdan, müspet olmak isteyen bir hukukî içtimaiyat görüşüne en az müdafaa edilebilecek taraf, idare edici bir zekâyâ verdiği ehemmiyettir. Nazariye, bize şöyle bir cemiyet tahayyül ettiriyor: Faraza yüz kadar fertten ibaret bir zümre var. İçlerinde tecrübeli ihtiyarlar yaşıyor. Cinsî hayatın, kayıtsız ve başıboş şeklini elverişli bulmuyorlar. Nasihatlerle, kararlarla bu başıboşluğun zararını, zümreye anlatıyorlar. İradî olarak bir hareket tarzı, ahlâkî ve içtimai bir davranış kaidesi vazediliyor. Nihayet belki de bir miting neticesinde tecrübelilerin ittihaz ettirdiği karar tatbik edilmiş ve aksogami etrafındaki âdet hukukunun temeli kurulmuştur. Bu kaide, içtimai itiyatlar vasıtasile nesilden nesile geçmektedir.

Hiç bir hayal, umumî içtimaiyatı ve bu arada hukukî içtimaiyatı ilmi olmak davasında bu kadar zayıflatamaz. Bir Tanrı kadar hâkim ve zeki bir insan zekâsı cemiyete gem vuruyor! Hakikatte araştırılacak olursa bu zekâ eserini, asıl bizler, bugünün insanları, geçmişe atfediyoruz. Eksogami hâdisesinin teşekkülü esnasında böyle bir zekânın rol oynadığını hiç bir müspet delil ile ispat edemeyiz. Nerede kaldı ki sivrilmiş, nasihat verecek, kaide koyacak bir fert fikri, böyle bir ferdin mevcudiyeti, iptidai cemiyetin henüz başkalaşmamış, kaotik değer hükümleri dünyası için tamamiyle yabancısıdır. Böyle bir ferdin iptidai cemiyette bulunduğunu kabul ettiğimiz takdirde bizim bugün fert ve cemiyet münasebeti, şahsiyet, lüzum, ispat, elverişlilik, içtimai ıslahat... gibi endişelerimizi de iptidai cemiyete atfetmek icap edecektir.

Nihayet başlangıçta kayıtsız, başıboş bir cinsî hayat bulunduğu faraziyesi çürüktür. Gerçi *Frazer*, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bunu mümkün bir faraziye addediyor. Fakat nazariyesini ispat için böyle bir faraziyeyi mümkün değil, muhakkak bir seciye ile seciyelendirmesi lâzımdır. Nitekim bazı Avusturalya cemiyetlerinde babaların, evlendirdikleri kızları üzerinde cinsî münasebette bulunmak hakkına sahip olduğuna bakan *Frazer*, bunu aile inzibatından mahrum olan iki iptidai cemiyetin «başıboş cinsî hayat - promiscuité» ından kalma bir iz addediyor. Bu da gösteriyor ki *Frazer*, başıboşluğu, sadece bir faraziye olmaktan fazla bir şey telâkki etmektedir.

O halde böyle bir anarşi halinden, inzibatlı iki sınıf bölümüne dayanan bir cemiyet nasıl çıkacak? Başboşluk, hayvanî ve beşerî hayat için müşterektir. Fakat sınıf bölümüne dayanan cinsî hayat kaidesi, yalnız beşerî ve içtimai olan bir müessesedir. Birbirinden bu kadar ayrı olan iki realite, birbirine nasıl bağlanıyor? «Tabii», «hayatî» ile, «içtimai» ve «hukukî» yi bu şekilde birleştiren ve aralarında ahenk tesis eden bir insan zekâsı tasavvurunda Tanrı kudretini bile tecavüz eden fevkalâde bir kuvvet var. Bu kudreti öne sürerek aksogamiyi izah, hukukî içtimaiyatı, ilimden ve ilmi düşünme tarzından uzaklaştırıp bir nevi hukuk metafiziği yapmak neticesine varıyor.

IV. — Westermarck nazariyesi:

Şimdiye kadar anlattığımız eksogami nazariyeleri, iptidai cemiyetin yapısı ile alâkadar hususiyetlere temas ettiler. Bunlardan bugünkü medenî cemiyetlere geçmek için ya içtimai, hukukî hâdiseler arasında devamlılığı gösterecek yeni bir nazariyeye ihtiyaç vardır. Yahut iptidai ve asrî cemiyetler arasında esaslı bir ayrılığın bulunduğu davasını gütmek, meselâ iptidai cemiyetlerin eksogamisi ile modern aile hukuklarındaki yakın hısımlar arasında evlenme yasaklığını birbirinden tamamille ayrı görmek lâzımdır.

Eksogami hâdisesinin şekil bakımından muhtelif çağlarda başka başka olmasına rağmen aynı olduğunu düşünmek pek ustaca izahlara muhtaçtır. Şu veya bu sebepten dolayı bir defa kurulmuş olan dışarıdan evlenme kaidesinin şekli değilse bile gayesi zaman ile değişmemiş midir? Bugün herhangi medenî bir ailenin yakın akrabası arasındaki evlenme, hukukî kayıtlar olmasa bile, fena görülüyor. Bu fena görme, tıpkı iptidai fertlerin aynı sop içinde evlenmeyi fena görmeleri gibi midir? Aile ismeti hakkında yirminci asır fertlerinin taşıdığı ince ve mukaddes duyguları, kaba ve çirkin bir takım batıl itikatlara dayandırmaya bugünkü vicdanımız da isyan etmiyor mu? İleride *Wundt*'un bu çıkmazdan bizi nasıl kurtardığını göreceğiz. Şimdi anlatacağımız bir nazariyenin sahibi, *Westermarck*, meseleyi psikoloji gözile tahlil edecektir.

Bu içtimaiyatçıya göre küçük yaştanberi birlikte yaşayan insanlar arasında cinsî münasebete karşı bir tikslenme insiyakı vardır. Bu insiyakın âdet şekline girmesi, cemiyet içinde kuvvetlenmesi, dışarıdan evlenmenin esasını hazırlamıştır. Bu yüzden içtimai zümrenin bulunduğu çevrede evlenmeyi yasak eden bir takım hukuk kaideleri mevcuttur. Aksini gösteren misaller ya pek istisnai hallerdir, yahut yanlış tefsirlerdir. Yanlış tefsirlerin bir misalini etnograf *Nevill*'de görüyoruz. *Nevill*'e göre

Seylân adalarında hemşirelerle evlenilebiliyor. Halbuki Nevill aldanmıştır. Şöyle ki Seylân'da dayı oğlu veya kızı ile teyze oğlu veya kızı evlenirler. Dayı kızlarına ve teyze kızlarına Seylân'lılar *Naga* diyorlar. Bu kelimenin mânası kız kardeş demektir [4].

Westermarck'a göre mesele bir ev içinde beraberce oturan insanlar arasında her türlü «Aşıkane - Erotique» duyguların sönmesi hâdisesi ile ilişkilidir. Bu şerait dahilinde cinsî münasebete karşı lâkayidlik, bu münasebetin icrası fikrine karşı da bir tikslenme duygusu ile beraberdir. Zannedildiği gibi kandaşlık, fücuru vücade getirmemiş, «Beraber oturma - Cohabitation» dan mütevellit bir samimilik, aynı zamanda lâkaydi ve tikslenme duyguları aile eksogamisine temel teşkil eylemiştir. Vakıalar bu nazariyeyi tasdik ediyor: Hemen her yerde görülen evlenme yasaklığı, bir mesken içinde ötedenberi yaşayanlar arasındaki evlenme memnuiyetidir.

Fakat bu kaide nasıl vücade geldi? Nazariye sahibi burada önümüze cinsî istifa meselesini koyuyor: Kandaşlar arasında evlenme nev'in hayatına muzırdır. Bu zarar fikrinin vücade getirdiği bir insiyak fücür kaidesine yer verdi. Daha başka bir ifade ile beraberce oturduklarımıza karşı cinsî lâkaydi ve tikslenme insiyakı, ötetaraftan yakın hısımlar arasındaki evlenmelerden ileri gelen zararlı neticelerin mahsulüdür. İlâve ediyor: Meğer ki bu insiyak, daha eski bir memeli nev'inden tevarüs edilmiş olmasın. Bu ilâveyi aydınlatmak için nebatata müracaat etmektedir: «Nebatlarda kendiliğinden ilkah ile ayrı ayrı cinslerin birleşmesiyle «tesalûp etmiş - Croisé» ilkahların netayici hakkında *Darwin*'in derin tetkikleri, en büyük hayvan yetiştiricilerin ittifakı, öte taraftan farelerle tavşanlar ve diğer hayvanlar üzerinde yapılmış tecrübeler ispat eyledi ki nebatların kendiliğinden ilkahı ve yekdiğerine pek karabeti olan hayvanların çiftleşmesi o nevi için az çok muzırdır. Fenalığın bilhassa bu gibi çiftleşmelerdeki cinsî unsurların kâfi derecede «Tahalûf etmemiş - Différencié» olmasından ileri geldiği son derece muhtemel gözüküyor. Nebatat ve hayvanat hakkında câri olan bir fizyoloji kanununun insan için câri olmadığına inanmak mümkün değildir. Fakat bir kandan olanların izdivacının fena neticeleri hakkında doğrudan doğruya deliller serdeylemek müşküldür... Mamafih şunu kaydeylemek ehemmiyetlidir. Bu meseleyi münakaşa etmiş olan bütün müelliflerin ekseriyeti kardeş çocukları arasında izdivacı evlâda az çok gayri müsait olduğuna kani bulunuyorlar [5].»

Burada psikoloji ve biyoloji elele vermektedir. Aynı zamanda içten

[4] Bk. *Westermarck*: Ahlâki fikirlerin menseleri, C. 2, s. 351.

[5] Bk. İlâhiyat Fakültesi Mecmuası, C. I, sayı 3, s. 75.

evlenme yasaklığında bir «finalité-gaiyet» de vardır. Lâkin bu gaye fikri tam değildir. Çünkü «insanın tâ iptidai devrede bir kandan olanların izdivacının muzır eserleri tanımış olmasını» değil, «belki tabii istifa kanununun gayri kabili içtinap bir tarzda tesirini izhar etmiş olmasını» düşünüyor. Bu suretle bir defa teessüs eden bu kalde, sonradan beraber oturulmayan akrabalar hakkında da carî oldu. Hattâ akraba olmayıp sık sık beraber bulunduğumuz insanlara sirayet etti. Şimdi eksogmi başlamış demektir [6].

Westermarck bu nazariyesini ilk defa «Evlenmenin başlangıcı» isimindeki üç ciltlik eserinde ileri sürdü. Sonradan «Ahlâk fikirlerinin menseleri ve inkişafı» eserinde tekrarladi. Bu son eserinde aynı zamanda evvelce kendisine karşı yapılmış tenkitlere de cevap vermektedir. Şu halde nazariyesini görürken aynı zamanda kendisinden, kendi hakkında yapılmış tenkitleri de dinleyeceğiz.

İtirazlardan birini Fransız içtimaiyatçılarında *Durkheim* ve Alman içtimaiyatçılarında *Simmel* yapmaktadır: Eğer müsterek hayat, cinsi insiyaka karşı bir tikslenme tevhit ediyorsa neden karı koca arasında bu hal görülmüyor? Nazariye sahibi, bu itirazın kendisi ile alâkası olmadığını söylemektedir [7]. Çünkü bu iki vakıa birbirinden ayrıdır: «Benim söylediğim beraber oturma, cinsiyet temayülünün belirmediği bir çağdan itibaren başlayan müsterek hayattı.» *Westermarck*, İngiliz ahlâkçısı *Bentham*'ın fikrini delil olarak ileri sürüyor: «Cinsi arzuyu tasarlamağa elverişsiz olan bir yaştan itibaren birbirlerini tanıyan ve görenler, bütün hayatlarına birbirilerine aynı gözle bakacaklardır [8].»

Demek oluyor ki beraberce büyüüp yetişenler arasında karşılıklı evlenmeye karşı olan bu tikslenme bir insiyak olmuştur. Fakat böyle bir insiyak nasıl oluyor da âdet hukuku hükmünü alıyor, hukukî müeyyede-ler doğuruyor? Yemek, içmek, tehlikeden kaçmak insiyakları için bir kanun var mı ki? Bu hususta en etraflı tenkidi *Frazer* yapmıştır. Diyor ki: «Bütün bunlar grizi bir tarzda sevki tabiiye tecavüzün intaç edeceği (kanuni değil, tabii) cezalardan çekinerek yapılır. Kanun insanlara ancak sevki tabiiyelerinin yapmağa müstait kıldığı şeyleri meneder... Binaenaleyh kanun tarafından menedilmiş olan cürümlerin çok miktarda insanların işlemeğe sureti tabiiyede mütemayil bulunduğu cürümler olduğunu farzedebiliriz... Demek ki fücür cürmünün kanunca menedilmiş olduğuna

[6] Bk. *Westermarck*, Ahlâki fikirlerin menseleri C. 2, s. 356.

[7] Bk. *Durkheim*: Fücür, İctimaiyat Mecmuası, Necmeddin Sadık'ın tercümesi, sayı 3.

[8] Bk. *Westermarck*'dan naklen, C. 2, s. 220.

göre fücra karşı bir tabii istikrahın mevcudiyeti yerine bilâkis bunun lehine bir tabii temayül olduğunu, kanunların diğer tabii temayüller gibi bunu da men, ve tedip eylemesinin sebebi, bunu insanların, bu tabii temayüllerin tatmininin cemiyetin menafii umumiyesi aleyhine olacağı neticesine vasil olmalarından ileri geldiğini farzetmemiz lâzımgelir [9].»

Bir kısım itirazlar, fücurun kanun, âdet, terbiye tarafından fertlere telkin edildiğini söylüyor. *Westermarck*, bunların nihayet mevcut olan bir insiyakı kuvvetlendirmekten başka bir şey yapamayacaklarına kanidir. Kanun yasağı kor, fakat cinsî arzunun olup olmamasına müessir olamaz. Vakıa şu ki yakın hısımlar arasında karşılıklı cinsî arzu belirmiyor. Colenso isminde bir etnografyacının Yeni Zelânda'da yaptığı müşahedelerden misal getiren nazariye sahibi ilâve ediyor: «Orada kız ve erkek kardeşler, tıpkı küçüklüklerinde olduğu gibi, hiç bir arzu hissetmeden beraber yatıp kalkmaktadırlar.»

Aile eksogamisini şu veya bu akraba arasındaki evlenme insiyakına dayandırmak, esasında psikolojik bir tezdır. Nazariye, bundan dolayı, psikoloğların da tenkidine maruz kalmıştır. İngiliz psikoloğu *H. Ellis* şöyle diyor: «Çocukluklarından beri birlikte terbiye görenler arasında görme, işitme, dokunma gibi her türlü hassasiyet münebbihleri dumura uğramış, sadece, artık âşikça bir alâka uyandırmıyan huzurlu bir muhabbete inki-lâp etmiştir [10].» Yoksa bu tiksinimeyi insiyak derecesine sokmak, âdeta kendi bahçemizde yetişen elmaları yememek insiyakı gibi bir şey iddia etmek olacaktır. *Westermarck* bu itiraz karşısında duraklıyor: İlk zamanlar kullandığı «insiyak» sözünden vazgeçerek «cinsî münasebetler için tiksini-me haleti ruhiyesi» ifadesile kalacağını söylüyor [11].»

Beraber oturup kalkma neticesi olan bu cinsî çekinmeyi biz yalnız yakın kandaşlarda görüyoruz. Hadlbuki *Westermarck*'ın nazariyesi, bizi umumî bir neticeye götürmekte, yani kandaş olsun, olmasın beraber oturup birlikte büyüyen herkeste bu çekinme duygusunun mevcudiyeti icap etmektedir. Alman içtimaiyatçılarından *Steinmetz* bu itirazı yaparak «halbuki vakıalar bize böyle bir şey göstermez. Fransada erkekler, ekseriyetle çocukluk arkadaşları arasından tanıdıkları kızlarla evlenirler [12]» diyor. Bu itiraza ehemmiyet vermeyen nazariye sahibi Finlandiya'da ya-

[9] Bk. Frazer, a. g. e., s. 78.

[11] Müellifin fransızcaya terceme edilen - ki bizim sahife numaralarımız da fransızca nüshaya göredir - eserinin buna ait ifadesini aynen buraya geçirmeği fâideli buluyorum: «Je préfère aujourd'hui éviter ce terme (yani insiyak tâbiri) afin de ne pas soulever une question de définition.» sf. 359.

[12] Bk. *Westermarck*'dan naklen, C. 2, sf. 359.

pılan bir ankete işaret etmektedir: Bir delikanlı, ne kendisinin, ne de arkadaşlarının kız arkadaşlarıyla evlenmediği esla aklından geçirmediyini söylüyor. Bununla beraber *Westermarck*, kandaşların tiksinişle kandaş olmayıp, beraberce oturan, beraberce büyümüş olanların lâkaydisini bir addetmiyor. Uzun bir geçmişin tesirile beraberce oturup kalkma, kandaşlık bağı ile karışmıştır. Onun için biz kandaşların fücüründen daha çok rencide oluyoruz: Âdetler, kanunlar kandaşların fücürünü yasak ederken kandaş olmaksızın beraber terbiye görmüşler hakkında hiç bir kayıt koşmuyor. Çok muhtemel ki kandaşlık ve tenasül vakıaları etrafında iptidainin beslediği batıl inanışlar işe zaman ile başka bir mahiyet versin. Bazı iptidai kavimlerde kandaşlar arasında fücürün vahim neticelerine ait itikatlar vardır. Somatra'daki halklar, uzun kuraklığı iki amca zadenin cinsi münasebetine atfederler. Galélar halkı, fücürün zelzele, yanardağ, seylâp gibi vahim tabii hâdiselere sebep olduğunu sanarlar. Büyük dinlerin fücürü çok büyük günah addetmeleri, daha önceden mevcut batıl itikatların sistemleşmesinden başka bir şey değildir.

Lâkin mesele dar bir aile eksogamisi olsaydı bütün bu mantıkî mülahazaları kabul ederdik. Bizim maksadımız, bütün bir sop efradı arasındaki eksogamiyi izahıdır. Bunun için *Cunow* ve *Durkheim*, nazariye sahibinden asıl sop eksogamisini izah etmesini istiyorlar. Sop âzası birlikte oturmazlar. Buna rağmen aralarında evlenme yasaklığı vardır. Nasıl izah edeceğiz?

İleride ayrıca anlatacağımız *Durkheim* nazariyesine göre sop içindeki eksogami, Totem dininin esasına bağlıdır. Sonra bu kaide, kandaş akrabaya inhisar etmiştir. Bu akraba, başka soplarda içinde de bulunabilirler. Çünkü başka sop içinde bulunmalarına rağmen kendi soplara ile temassız değildirler. *Westermarck*, münekkidin bu düşüncesini tersine çevirerek diyor ki: «Aynı ile sıkı bir mahrumiyet içinde yaşayan yakın hısımların evlenme yasaklığı, zaman ile ve yakın akraba mahrumiyetinin nesil, isim beraberliğindeki mahrumiyet ile birleşmesi neticesinde, sop âzasına sirayet etmiştir [13].» Esasen nazariye sahibi, Totem dininin aksogami ile hiç bir ilişkisi olmadığı fikrindedir. Çünkü ona göre totemciliğin bulunmadığı yerlerde eksogami hâdiseleri bulunduğu halde aksi varit değildir.

Fakat biran için kabul edelim ki beraber oturmadan doğmuş bir tiksiniş eksogamiyi doğurmuştur. Sonra kandaşlık ile bu tiksinişin bir sentezi vücade geldi, asıl olan bir hâdiseye, yani beraber oturmanın neticesi olan tiksiniş, yerini, tâli olan bir hâdiseye, yani kandaşlar arasında ev-

[13] Bk. *Westermarck*, Kz. C. 2, sf. 362.

lenme yasağına terkettikten sonra asıl hâdise ehemmiyetini kaybediyor. Çünkü bugün beraberce büyümüş ve birbirlerine alışmış kız ve delikanlılar birbirlerine karşı erotik bakımdan hiç bir tiksınme ve istikrah hissetmiyorlar. Halbuki tâli olan hâdise şiddetini muhafaza etmektedir. O halde eksogaminin ilk illeti olmak üzere kabul edilen derin tiksınmenin evvelce mevcut olduğu gösterilse bile bugün artık mevcut olmadığını temin edebiliriz. Frazer'ın dediği gibi Westermarck'ın nazariyesinin en sağlam zannedilen tarafı bu suretle değerini kaybediyor.

Böylece nazariye hakkında yapılan başlıca tenkidleri, müellifin kendisinden naklediyoruz. Yalnız bir noktaya yine temas edelim: Cinsî istifa fikri, beraber oturma hâdisesinin de neticesi olan istikrah hissini doğurdu. Fakat kandaşlar arasında evlenmenin insan nev'i bakımından menfî netice tevliit ettiği fikri ne derece kabul edilebilir? Daha evvel Morgan bu noktayı ileri sürmüştü. Ona göre eksogaminin esaslı sebebini, kandaşlar arasında evlenmenin sıhhat, veraset ve gelecek nesiller üzerine yaptığı zararda aramalıdır. Kandaşlık, aslında neslin bozulmasına sebebiyet verir. Kandaşların izdivacı ile bu âmili kuvvetlendirmek, cemiyetin umumî hayatıyet kuvvetini azaltmak demektir. Westermarck bu fikri, başka unsurlarla zenginleştirerek ortaya attı: İptidai cemiyet kendi varlığını temin için içten evlenmeyi yasak ediyor.

Fakat iptidai cemiyetin, on dokuzuncu ve yirminci asrın hayatıyatçı âlimleri gibi veya asrımızın içtimaî sıhhat işleriyle uğraşan doktoru gibi âlimane düşündüğünü gösteren bir vakıa, bir delil var mıdır? Nerede kaldı ki yakın hısımlar arasında evlenmenin menfî ve zararlı neticeleri, ancak geçen asrın sonlarına doğru biyoloji ve fizyoloji âlimleri tarafından ortaya konuldu. Günümüzün zaferlerinden biri olan bir ilim meselesini, zavallı iptidaiye nasıl atfedebiliriz? Belki iptidai veya yarı medenî cemiyetlerde bu hakikatin düşünölmüş olmasa bile tecrübece telkin edildiği akla gelir. Nitekim İncilde şöyle bir ifade var: «Bir erkek halesile birleşirse günah işliyecektir. Ceza olarak çocuksuz kalmağa mahkûm olacaktır.» Kur'an'da da buna benzer hikmetlerin bulunduğu şüphesizdir. Halk arasındaki hikmetlerde, ata sözlerinde bu mânayı taşıyan öğütler vardır. Fakat dikkat ediniz ki burada bir günah fikri karşısındayız. Yoksa yirminci asır biyoloğunun düşündüğü biyolojik bir zarar mevzuubahs değildir: Cezayı veren Tanrıdır. Feylesoflar daha başka sebepler gösterirler: Eflâtun'a göre eksogaminin sebebi, devletin «arzusu olan halk tecanüsünü vücade getirmektir. Eksogami sayesinde seciyeleri birbirine karışır.» Aristo'ya göre eksogami, aile sevgisinin kandaşlar arasında sıkışıp kalmaması içindir. Luther, eksogami sayesinde âşkın ve izdivacın telif edildiği kanaatindedir: Çünkü eğer soptaşlar ve soydaşlar arasında

evlenme mecburî olsaydı her zaman menfaat endişesiyle ve aile varlığını muhafaza kaygısı ile evlenilecekti.

Bütün bu fikirler bize gösteriyor ki eksogaminin mevcudiyeti *Morgan*'ın ve *Westermarck*'ın düşündüğü sebeplerden mütevellit değildir. Bu sebebin ortaya çıkması için dinî zihniyetten sıyrılmış olan tabiat âlimlerinin ve bu arada biyolojinin inkişaf etmesi lâzım idi. Bu ise ancak yakın asırların işidir.

Hulâsa bu nazariye, iptidai soplaların ekzogamisini bir tarafa bırakarak, bugün bizim psikolojik hayatımızda görülen bir istikrah hissini, geçmiş cemiyetlere atfediyor. İleri sürülen malûmat yanlış değildir. Yalnız hareket noktası fena seçilmiştir. Bununla beraber meseleyi aydınlacak, hiç değilse bugün yakın hısımlar arasındaki evlenme yasağını izah edecek unsurları ihtiva ettiği inkâr edilemez: Bu nazariyede biz iptidai ferdin değil, kendimizin psikolojisini görüyoruz. Halbuki bize lâzım olan modern veya yarı medeni olan ferdin psikolojisi olmayıp, asıl iptidai ferdin, ilk soplaların ferdlerinin psikolojisidir. Bugünün mantığını düne atfedemeyiz. O halde eksogamiyi izah edebilecek başka nazariyelere baş vurmak gerektir.

* * *

Zamanımızın iki meşhur İngiliz sosyoloğunun muayyen bir mesele hakkındaki nazari düşüncelerini gösterirken aynı zamanda iki içtimaiyat telâkkisinin ayrı vasıfları ile de karşılaşmış bulunuyoruz: biri mistik, diğeri ampirik karakter taşıyan bu iki içtimaiyatçının ne derece İngiliz seciyesi denen ve içtimai ilimlere ait mülâhazalarda izleri görülen seciye ile izah edilebileceği akla gelebilir. İngilizlik ve İngiliz seciyesi ile İngiliz sosyoloji cereyanları ve hâdiseleri izah tarzları arasında münasebet aramak problemi yanında biz daha ziyade umumiyetle sosyolojik düşüncelere hâkim olan mistik ve idealist, yahut realist ve ampirik görüş ve düşünüş akislerini bulmaktayız. İngiliz sosyoloji tarihi üzerinde mütalâa yürütecek olanlar bizim burada anlattığımız iki eksogami nazariyesi üzerinde daha fazla durabilirler.

Z. F. Fındıkoğlu